

УДК 37.035.3

Олександр Романчук, здобувач Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова, м. Київ

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ 5–9 КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

У статті розглядаються умови організації трудового профільного навчання в сільській школі, приділяється увага особливостям його змісту в сучасних умовах. Аналізується теорія і практика трудової підготовки учнів у зазначений період.

Ключові слова: економічна підготовка, трудова підготовка, професійне самовизначення учнів.

Літ. 14.

Александр Романчук, соискатель Национального педагогического университета имени
М.П. Драгоманова, г. Киев

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ УЧАЩИХСЯ 5–9 КЛАССОВ В ПРОЦЕССЕ ТРУДОВОГО ОБУЧЕНИЯ

В статье рассматриваются условия организации трудового профильного обучения в сельской школе, уделяется внимание особенностям его содержания в современных условиях. Анализируется теория и практика трудовой подготовки учеников в указанный период.

Ключевые слова: экономическая подготовка, трудовая подготовка, профессиональное самоопределение учеников.

Olexander Romanchuk, Postgraduate National Pedagogical University by M. Drahomanov
Kyiv

THEORETICAL PRINCIPLES OF ECONOMICAL TRAINING OF PUPILS OF 5–9 FORMS DURING LABOR TRAINING

The article deals with the organization conditions of economical education in the country schools and gives the attention to the peculiarities of its content. The economical education theory are analised for this period. The students industrial subdivision as one of the most effective form of economical education in Hight School is examined.

Keywords: economical education, labour training, the professional self-determination of personality.

Постановка проблеми та аналіз останніх публікацій. Зміни, що відбуваються в економіці та організації аграрного сектору, висувають нові вимоги до професійних якостей працівників, зайнятих у даній сфері. А це, в свою чергу, вимагає переосмислення підготовки підростаючого покоління і адаптації його до нових умов сільськогосподарського виробництва, оскільки випускники сільських загальноосвітніх навчальних закладів мають знати не тільки технології вирощування та переробки сільськогосподарської продукції, а також економічні основи і способи ведення сільського господарства. Тобто учнів необхідно ознайомлювати не лише з процесом вирощування сільськогосподарської продукції, а й з переробкою та збутом цієї продукції.

Здійснений аналіз наукових джерел (Ю. Бабанський, С. Борунова, Ю. Гільбух, С. Гончаренко, В. Каспіна, Ю. Мальований та ін.) засвідчив, що обґрунтування теоретичних засад, виявлення педагогічних умов, здатних забезпечити ефективність навчального процесу є актуальною педагогічною проблемою.

Мета статті. Обґрунтувати теоретичні засади економічної підготовки учнів 5–9 класів у процесі трудового навчання.

Виклад основного матеріалу. Економічна освіта учнів сільських загальноосвітніх шкіл є обов'язковою умовою сьогодення, продиктованою новими вимогами організації сільськогосподарського виробництва і галузей зайнятих обслуговуванням аграрного сектору. Вона покликана сформувати у громадян України економічні знання, економічну культуру, підприємництво, навчити аналізувати економічну ситуацію і приймати обґрунтовані рішення.

У державному стандарті освітньої галузі "Технологія" зазначається, що одним із завдань технологічної підготовки є економічне виховання та формування в школярів уявлень про виробничий план, продуктивність праці, собівартість та якість продукції, заробітну платню тощо [2, 34–36].

Такі дослідники, як І.А. Сасова, О.В. Попов, І.Ф. Прокопенко вважають, що визначальною передумовою досягнення мети і завдань

економічної освіти та виховання учнів повинна стати саме їх практична діяльність економічного спрямування.

Вітчизняні дослідники (О.Ф. Аменд, Ю.К. Васильєв, Л.Ю. Гордін, В.М. Мадзігон, М.А. Малишев, А.С. Нісімчук, В.М. Оржеховська, І.О. Смолюк, Д.О. Тхоржевський, Б.П. Шемякін, О.Т. Шпак та інших), економічну підготовку школярів, розглядають саме в контексті їх трудової підготовки. На думку дослідників завдання економічної освіти та виховання в процесі трудового навчання повинні бути спрямовані на їх підготовку до праці в сфері суспільного виробництва. До числа цих завдань були віднесені такі: формування основних економічних понять (норма часу, норма виробітку, продуктивність праці, вартість продукції тощо); озброєння найпростішими вміннями та навичками економічного аналізу; формування бережливості, економності, розважливості, практичності; виховання нетерплячого ставлення до неорганізованості, безгосподарності, марнотратства [1, 54].

Російською дослідницею І.А. Сасовою обґрунтовано систему економічних умінь, які повинні бути сформованими в учнів в процесі суспільно корисної продуктивної праці. На думку вченої зазначені вміння можна згрупувати таким чином: уміння планувати роботу; організаційні уміння; уміння економічного вдосконалення [10, 16 – 17]. Так, до числа умінь економічного вдосконалення дослідницею були віднесені такі: економія матеріалів, електроенергії, трудових витрат; підвищення ефективності використання обладнання та інструментів; підвищення ефективності та якості праці за рахунок технічного та технологічного вдосконалення робіт; виконання економічного аналізу роботи та знаходження шляхів її вдосконалення.

На необхідності розширення масштабів економічної підготовки школярів робиться акцент в багатьох дослідженнях, присвячених цій проблемі. Проте, при цьому підходи до визначення її мети, завдань та змісту помітно відрізняються. Так, І.Ф. Прокопенко вважає, що економічна підготовка має бути спрямованою на формування економічної культури та інтенсифікації роботи з підготовки молоді до входження у життя та включення її у трудову діяльність. Виходячи з цієї мети, дослідник визначив наступні завдання економічної підготовки школярів: формування системних економічних знань та знань про закони, правила і норми стосунків між людьми, які виникають в процесі економічної діяльності, та формування умінь використовувати їх на практиці; формування умінь орієнтуватися у економічній ситуації, вміння приймати рішення з конкретної

проблеми, вміння робити критичний аналіз ситуації тощо [9, 221 – 224].

О. Архіпов вважає, що метою економічної підготовки школярів є формування економічного мислення, яке визначається знанням побудови економічної дійсності та усвідомлення свого місця у ній, засвоєнням норм цивілізованої економічної поведінки, економічної культури, виробленням навичок відповідної економічної діяльності [12, 10–11].

У своїх працях дослідники А.С. Нісімчук та О.С. Падалка схиляються до думки, що основним завданням економічної підготовки слід вважати формування в учнів нового економічного мислення. Зміст економічної підготовки учнів загальноосвітніх шкіл автори розглядають як систему економічних знань, певних навичок та умінь, спрямованих на вироблення економічної свідомості особистості школяра, його світогляду, поглядів та переконань [7, 178].

Дослідники О.В. Аксьонова, В.О. Мельченко, Н.А. Тітова головною метою економічної підготовки учнів визначають формування економічної культури. При цьому економічна свідомість розглядається ними як її елемент, а економічне мислення – як один з проявів економічної культури [13, 118 – 121].

Низка авторів під економічною культурою розуміють усю сукупність духовних і матеріальних цінностей, без яких людина не може жити і розвиватися як соціальний суб'єкт. Культура – це усе, що складає “другу природу”, що відрізняється від природних процесів та явищ, а її основна характеристика – зростаючий рівень економічної освіти [4]. Інші стверджують, що економічна культура – це органічна єдність знань, переконаності і творчої практичної діяльності, а також результат цієї діяльності, створений людьми у процесі розвитку суспільства [3]. Треті доводять, що економічна культура особистості містить економічну освіту, економічне мислення, економічно розвинуті потреби і творчу діяльність галузі економіки [8].

Основними елементами економічної культури є економічна свідомість та економічне мислення. Під економічною свідомістю розуміється усвідомлення людиною реальної картини економічного життя, економічних відносин, власної діяльності в цьому житті, взаємозв'язку між економічною активністю та рівнем задоволення особистих та суспільних потреб [5, 59].

Економічне мислення – це інтелектуальна властивість людини, здатність усвідомлювати економічні явища, пізнавати їх, засвоювати економічні поняття, категорії, теорії, зіставляти їх із практикою і орієнтуватися в економічному житті” [там же, 60 – 61].

Економічні знання визначаються як теоретичні відомості про зміст, характер, властивості матеріальних благ, їх виробництво, обмін, розподіл і споживання, про вплив матеріального життя на розвиток суспільства.

Економічні вміння можна визначити як здатність людини виконувати економічну діяльність або її окремі елементи на базі економічних знань та відповідного практичного досвіду [там же, 59].

До економічних умінь та навичок можна віднести вміння і навички економічного аналізу процесу і результатів діяльності, економічного розрахунку, економії, планування [5, 59].

Проведений аналіз досліджень присвячених економічній підготовці учнів, дає можливість стверджувати, що основною метою економічного виховання та освіти є формування окремих складових економічної культури, так, як за визначенням О.Т. Шпака “економічна культура” передбачає наявність економічних знань, умінь і навичок, які реалізуються через сукупність економічно значущих якостей особистості в процесі економічної діяльності і економічних відносин, що виникають у процесі цієї діяльності. Виходячи з вище зазначеного, в процесі економічного виховання та освіти школярів мова може йти лише про формування окремих складових економічної культури, а саме – відповідних умінь, знань та якостей особистості. Це обумовлено тим, що під час навчання у школі в учнів не формується професійна майстерність, яка є складовою економічної культури.

В одному з педагогічних джерел знаходимо: “Економічне виховання – це систематична, цілеспрямована дія суспільства на людину з метою формування знань, умінь і навичок, потреб та інших соціально-психологічних якостей, а передовсім – способу мислення та діяльності” [6, 12]. Натомість, як справедливо зазначає М. Слепухов, “...цілеспрямований вплив громадських організацій, державних установ й особливо сім’ї далеко не завжди педагогічно обґрунтований. То чи можна такий вплив вважати вихованням?” [11, 15]. Під вихованням, вважає цей вчений, “слід розуміти педагогічно обґрунтовану організацію середовища, діяльності, спілкування, стимулів з метою всебічного розвитку природних сил дитини та її здібностей” [там само].

Дослідниками М. Горлачем, І. Прокопенком та В. Розовим наголошувалося, що поняття “економічне виховання” окремими науковцями ототожнюється з поняттям “економічна підготовка”, хоча остання здійснюється шляхом економічної освіти та економічного виховання [14, 11].

Узагальнюючи різноманітні підходи до визначення сутності та змісту категорії “економічне виховання”, нами виокремлені тлумачення цієї дефініції різними вченими-педагогами, як: систематичний і цілеспрямований вплив суспільства на людину та процес становлення кожного члена суспільства як господаря; основа економічної підготовки особистості; процес формування економічної свідомості та мислення; система формування на основі засвоєних знань, переконань і соціальних норм, економічного поведінки тощо.

На нашу думку, основними завданнями економічної освіти і виховання учнів загальноосвітнього навчального закладу можна назвати:

- формування в умовах спеціально організованої навчальної діяльності економічних знань і умінь, які необхідні для конкурентоспроможності майбутніх випускників на ринку праці;

- перетворення необхідних економічних понять в економічне мислення;

- розвиток економічно важливих якостей особистості, які підвищують адаптацію молоді в сфері виробництва.

Розв’язання двох перших завдань є метою економічного навчання, а розвиток відповідних якостей особистості – метою економічного виховання у вузькому розумінні цього терміну. У широкому розумінні виховання містить всю суму впливів, весь процес формування особистості та її підготовку до активної участі у виробничій, суспільній та культурній діяльності. В такому розумінні виховання охоплює не лише власне виховну роботу, але й освіту та навчання. У вузькому розумінні виховання розглядається як цілеспрямований процес формування у дітей певних поглядів та якостей.

Економічна освіта визначається як процес і результат засвоєння систематизованих знань, умінь та навичок.

Мета економічної освіти й виховання школярів, на наш погляд, може бути досягнута при дотриманні наступних умов:

- формування основних економічних понять;
- формування економічних умінь і навичок за спеціально організованою навчально-трудовою діяльністю;

- формування основ економічного мислення;
- розвитку економічно важливих якостей особистості;

- подолання негативних якостей, які можуть мати місце в економічній діяльності;

- виховання культури споживання, умінь узгоджувати потреби з економічними можливостями їх задоволення;

- виховання економічно усвідомленого ставлення до праці та до результатів праці.

Слід зазначити, що основним критерієм економічної підготовки школярів Н. Рябініна вважає наявність економічних знань та економічних умінь. Натомість, Л. Нульман під економічними знаннями розуміє засвоєння учнями економічних законів, категорій, фактів та понять, в яких відображено дію цих законів. Економічні знання й уміння він вважає підґрунтям для формування економічного мислення.

Отже, знання, уміння та навички – це взаємопов'язані складові будь-якої цілеспрямованої дії. Характер і зміст знань під час виконання певної дії визначає якість уміння. Уміння визначити шляхи економії праці, розрахувати продуктивність праці на робочому місці, визначити собівартість продукції тощо – все це складові економічної освіти. Не менш важливою складовою процесу економічної освіти є формування навичок – дій, що характеризують високу міру засвоєння, коли дії здійснюються легко і швидко, не викликаючи при цьому значних труднощів.

Практико-економічна підготовка передбачає набуття учнями визначеної системи умінь та навичок економічної діяльності, включаючи планування, облік і контроль, елементи наукової організації праці, економічних розрахунків, їх аналізу тощо. Без цих умінь і навичок економічні знання будуть відірвані від реальної економічної дійсності, тобто не матимуть практичного застосування.

Зміст економічної підготовки школярів, на думку Ю.К. Васильєва, має визначатися моделлю економічної діяльності сьогоденного громадянина нашого суспільства. В складі такої моделі він пропонує виділити три основні види діяльності: а) професійна діяльність особистості; б) особиста сфера діяльності особистості, обумовлена її побутом, культурним зростанням; в) суспільна діяльність особистості.

Економічна діяльність особистості в професійній сфері передбачає такі її види: планування і організацію своєї праці; виконання професійних обов'язків, трудових завдань у відповідності зі встановленими та іншими нормативами; оцінку результатів своєї праці за специфічними для різних видів професійної діяльності критеріями; пошук шляхів підвищення ефективності своєї праці (зниження різних витрат – трудових, матеріальних, фінансових; підвищення якості праці; збільшення виробітку і т.п.); вдосконалення виробництва в галузі своєї професійної діяльності (раціоналізація і винахідництво, науково-технічна творчість).

Економічна діяльність у зв'язку з участю в управлінні виробництвом проявляється в плануванні і вдосконаленні господарського механізму, плануванні і здійсненні подальшого розвитку підприємства, колективному самоврядуванні чи особистому управлінні підприємством.

Економічна діяльність у сфері особистого професійного життя виражається у плануванні й організації особистого бюджету, прибутків-витрат сім'ї і т.п., економічному обґрунтуванні оцінки придбаних в особисте користування товарів і раціональному їх використанні; розумному ставленні до свого здоров'я, режиму і способу життя, використанні вільного часу і т.п.

У кожному з названих нами напрямів економічної діяльності набір конкретних економічних знань, умінь і навичок визначається з урахуванням конкретних умов.

Таким чином, економічна підготовка не обмежується економічною освітою, а остання – складає основу економічної підготовки.

Висновки. Отже, економічна підготовка – це процес і результат засвоєння учнями системи економічних знань, оволодіння економічними уміннями і навичками, а також формування якостей особистості, властивих вправному господареві.

Під змістом економічної підготовки учнів 5 – 9 класів, вважаємо, слід розуміти систему економічних знань, певних умінь та навичок їх творчого практичного застосування, які забезпечують підготовку молодого покоління до реального життя. Мінімум змісту економічної підготовки може бути засвоєний учнями в процесі формування системи економічних понять в процесі технологічної підготовки.

Під основами економічних знань ми розуміємо сукупність економічних понять та законів, доступних для засвоєння учнями 5 – 9 класів.

1. *Воспитание учащихся в процессе трудового обучения / Под редакцией Т.Н. Мальковской. – М.: Просвещение, 1986. – 192 с.*

2. *Державні стандарти базової і повної середньої освіти / Проект. Освітня галузь "Технологія" // Сільська школа України. – 2003. – №6. – С. 34–36.*

3. *Зязюн І.А. Освітній простір культури в умовах сучасних інформаційних технологій / І.А. Зязюн // Рідна школа. – 2006. – № 5. – С. 3–6.*

4. *Ильенков Э.В. Философия и культура / Э.В. Ильенков. – М.: Политиздат, 1991. – 464 с.*

5. *Шпак О.Т. Економічна підготовка педагогічних кадрів в системі безперервної освіти Шпак О.Т. – К.: Четверта хвиля, 2000. – 352 с.*

6. *Клепач И.Я. Экономическое воспитание масс: организация и эффективность / И.Я. Клепач, В.Д. Попов, Л.Е. Эштейн. – М.: Экономика, 1979. – 223 с.*

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ МЕНЕДЖЕРА В ТУРИСТИЧНІ СФЕРІ, ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ВИДІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МЕНЕДЖЕРА

7. Нісімчук А.С. Сучасні педагогічні технології: Навч. посібник / Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. – К.: Просвіта, 2000. – 368 с.
8. Пономарев Л.Н. Экономическая культура (сущность, направления развития): монография / Л.Н. Пономарев, В.Д. Попов, А.П. Чичканов – М.: Мысль, 1987. – 269 с.
9. Производительный труд // Большая советская энциклопедия / Гл. ред. М.П. Прахоров. – Т. 21. – М.: Советская энциклопедия, 1975. – 640 с.
10. Сасова И.А. Теория и практика экономической подготовки школьников к труду в новых условиях хозяйствования: Автореф. дис. док. пед. наук: 13.00.01 НИИ ТОПО АПН СССР / И.А. Сасова. – М., 1989. – 36 с.
11. Слетухов М. Сумнівні аксіоми радянської педагогіки / М. Слетухов // Шлях освіти. – 1999. – № 9. – С. 15–16.
12. Экономическая теория в школе / Под ред. Л.А. Гусева. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – 544 с.
13. Экономическое воспитание и образование молодежи / [Составители: А.В. Антоноук, В.А. Мельченко]. – К.: Молодь, 1986. – 184 с.
14. Экономическое образование и воспитание учащихся / Н.И. Горлач, И.Ф. Прокопенко, В.К. Розов и др. / под ред. Н.И. Горлача. – К.: Радянська школа, 1989. – 336 с.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2013

УДК 338.48

Ірина Перішко, здобувач Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ МЕНЕДЖЕРА В ТУРИСТИЧНІ СФЕРІ, ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ВИДІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МЕНЕДЖЕРА

У статті висвітлено аспекти теоретичних, методичних і практичних засад підготовки менеджерів туристичної діяльності до іншомовного спілкування обдарованої учнівської молоді, та розвитку туристичної галузі. Організації проведення турів для іноземних туристів на іншомовному спілкуванні, надання сервісу в готельному бізнесі та сфері послуг харчування.

Ключові слова: туризм, професійні компетентності, іншомовне спілкування, туристичний сервіс, готелі, діяльність, підготовка менеджерів до іншомовного спілкування, туристична індустрія.

Табл. 3. Літ. 15.

Ірина Перішко, соискатель Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франка

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МЕНЕДЖЕРА В ТУРИСТИЧЕСКОЙ СФЕРЕ, И ХАРАКТЕРИСТИКА ВИДОВ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МЕНЕДЖЕРА

В статье рассматриваются аспекты теоретических, методических и практических основ подготовки менеджеров туристической деятельности к иноязычному общению одаренной ученической молодежи, и развития туристической отрасли. Организации проведения туров для иностранных туристов на иноязычном общении, предоставление сервиса в гостиничном бизнесе и сфере услуг питания.

Ключевые слова: туризм, профессиональные компетентности, иноязычное общение, туристический сервис, гостиницы, деятельность, подготовка менеджеров к иноязычному общению, туристическая индустрия.

Iryna Perishko, Postgraduate Drohobych State Pedagogical University
by I. Franko

EVALUATION OF MANAGER'S ACTIVITY EFFICIENCY IN THE TOURISM SECTOR AND DESCRIPTION OF BUSINESS ACTIVITIES OF MANAGER

Aspects of theoretical, methodical and practical foundations of training tourism managers to foreign communication of talented youth and development of tourism are highlighted in the article. Organization of tours for foreign tourists on foreign communication basis, providing service in the hotel business and food service industry.

Keywords: tourism, professional competences, foreign communication, tourism service, hotels, activity, training managers for foreign communication, tourism industry.

Актуальність проблеми. Слід зазначити, що туризм як галузь економіки характеризується відповідними економічними показниками, як визначають ефективність діяльності маркетолога туристичної сфери діяльності, а також показують кількісну і якісну характеристику втілення туристичних послуг для споживача, як зазначає Н.Л. Жукова